Meghívó

A Pannonhalmi Főapátsági Levéltár,
az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ
és a PPKE BTK Klasszika Filológia Tanszék
tisztelettel meghívják a

II. Scriptorium

konferenciára, amelynek helyszíne és ideje:

Pannonhalmi Főapátság, Pannonhalma
2018. május 7–8.

Program

Május 7. (hétfő)

10.00: KÖSZÖNTŐ ÉS MEGNYITÓ
S.E.R. HORTOBÁGYI T. Cirill főapát és **S.E.R. VARGA Lajos** váci segédpüspök

Elnök: **DÉNESI Tamás**
10.10: **S.E.R. VARGA Lajos:** *Két német nyelvű imalap a váci Hétkápolnához*
10.30: **BOROS István:** *Egy pergamenlap sorsa (Gutenberg 42 soros Bibliájának töredéke)*
10.50: **MÉRCZ András:** *Mardini Mózes és Andreas Masius levelezése*
11.10: *Kérdések, hozzászólások*
Kávészünet

Elnök: **S.E.R. VARGA Lajos**
11.40: **W. SOMOGYI Judit:** *Sifrírozási szabályok késő-középkori rejtjelkulcsok tükrében*
12.00: **G. MOLNÁR Péter:** *A budai Erzsébet-rendi apácák első évei néhány eddig ismeretlen levél alapján*
12.20: **SCHÄFFER György:** *A Váci Székeskáptalan levéltára ún. vegyes iratainak rendezése*
12.40: *Kérdések, hozzászólások*
13.00: *Zsolozsma a bazilikában*
Ebéd

Elnök: **TAKÁCS László**
14.00: **MUNDING Márta:** *Egy kódex sajátos életútja: a* Metzi Epitomé *szövegkiadásainak fontossága az Alexandros kutatásban*
14.20: **LÁNCZKY István:** *Egy pszeudo-avicennai traktátus, az al-Masā'il al-ḥikmiyya (Metafizikai kérdések) eredetiségének vizsgálata*
14.40: **BARATI András:** *Uralkodói rendeletek (farmān) a XVIII. századi Iránban*
15.00: *Kérdések, hozzászólások*
Kávészünet

Elnök: **BOROS István**
15.40: **DÉNESI Tamás – KISS Dániel – TAKÁCS László:** *II. Rákóczi Ferenc:* Confessio Peccatoris
16.10: **ARADI Csenge – HÁMORI NAGY Zsuzsanna – TÜSKÉS Gábor**: *A* Confessio peccatoris *francia fordításkézirataihoz*
16.40: *Kérdések, hozzászólások*
17.00: *Látogatás a Pannonhalmi Főapátsági Levéltárban és a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban*

18.30: *Vacsora*

Május 8. (Kedd)

8.40: **SARKADI Mónika:** *A Főapátság kulturális kínálata*

Elnök: **DÖMÖTÖR Adrienne**

9.00: **CZAGÁNY Zsuzsa:** *Kottás kódextöredékek a középkori Magyarországról*

9.20: **FÁBIÁN Laura:** *Nagy Lajos* Secretum secretorum-*ának kéziratcsoportja és a kódex margináliái*

9.40: **GILÁNYI Gabriella:** *Egy XIV. századi erdélyi antifonále töredékei Güssingben*

10.00: **SZILÁGYI Csaba:** *Szántó (Arator) István: Historia anni Jubilaei 1575 […], cui pro exactiori historiae cognitione, praemittitur tractatus de peregrinationibus ad loca sacra, et de antiquitate indulgentiarum, atque anni jubilaei*

10.20: *Kérdések, hozzászólások*

Kávészünet

Elnök: **CZAGÁNY Zsuzsa**

11.00: **LAUF Judit:** *Magyar glosszák egy XVI. század eleji pálos misekönyvben*

11.20: **NAGY László:** *Pozsonyi kéziratos prédikációk a XVII. század közepén*

11.40: **SÁNTA Sára:** *Schönvisner István* Inventarium-*a az Egyetemi Könyvtár kézirattárában*

12.00: **MACZÁK Ibolya:** *Kelemen Didák ismeretlen prédikációgyűjteménye? (Egy kézirat tanulságai)*

12.20: Armando NUZZO: *Szerzői hibák, elírások Coluccio Salutati autográf kancelláriai leveleiben*

12.40: *Kérdések, hozzászólások*

13.00: *Zsolozsma a bazilikában*

Ebéd

Elnök: **NAGY László**

14.00: **DÖMÖTÖR Adrienne:** *Dráma a kódexben – újabb felvonás a kutatásban (A* Három körösztyén leány *keletkezéstörténetéhez)*

14.20: **KOCSIS Zsuzsanna:** *A fenyegetők arcai*

14.40: **PAPPNÉ KOCSIS Réka:** *„Azokkal kedig Jézus vacsorálatta vevé a kenyeret…” Az* -atta/-ette *képzős határozói igenevek és szinonimáik ómagyar bibliafordításokban*

15.00: *Kérdések, hozzászólások*

Kávészünet

Elnök: **SZILÁGYI Csaba**

15.30: **SZOVÁK Kornél:** *A zágrábi és a váradi káptalan XIV. századi statútumai*

15.50: **VARGA Mónika:** *Rontás van a szövegen? Az írnoki gyakorlatról boszorkányperekben*

16.10: **VASS Csongor:** *Olvasók – Rosaria, Kováts József ex-jezsuita szerző kéziratos kötete, rózsafüzér-gyűjteménye (Székelyudvarhely, 1804.) a Batthyaneum könyvtárból*

16.30: **GEREBEN Ferenc:** *„Hív a harc és hív az élet!” 1960-ban végzett pannonhalmi diákok társadalmi beilleszkedési nehézségei leveleik tükrében*

16.50: *Kérdések, hozzászólások*

Zárszó

A konferencia szervezői:

Pannonhalmi Főapátsági Levéltár
Országos Katolikus Gyűjteményi Központ
PPKE BTK Klasszika Filológia Tanszék

Támogatók:

Pannonhalmi Főapátság
Országos Katolikus Gyűjteményi Központ

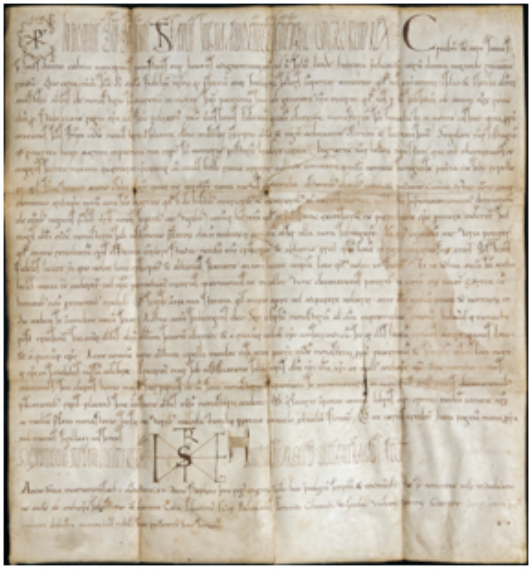

MINDEN KEDVES ÉRDEKLŐDŐT HÍVUNK ÉS VÁRUNK!

Rezümék

ARADI CSENGE – HÁMORI NAGY ZSUZSANNA – TÜSKÉS GÁBOR
(MTA BTK)

A Confessio peccatoris francia fordításkéziratai hoz

A két kéziratot Zolnai Béla fedezte fel, s ő adott hírt róluk először *A janzenista Rákóczi* c. tanulmányában, 1927-ben. Az egyik teljes fordítás, amelynek kéziratát Troyes-ban őrzik, s Chrysostome Jourdain, 1776 körül a grosbois-i kamalduliak házfőnöke készítette. A másik töredékes adaptáció, amely Rákóczi életének az 1694-es itáliai utazásig terjedő részét tartalmazza. Ez Jean-Baptiste Bonnaud (1684–1758), a Saint-Germain-des-Près kolostorban elhunyt bencés szerzetes, oratoriánus iratai között maradt fenn a párizsi Bibliothèque nationale-ban, s feltehetően az ő munkája. Míg Jourdain gondosan, többnyire szó szerint fordított, Bonnaud részben átírta harmadik személybe Rákóczi szövegét, s gyakran összevonta az elbeszélést, amelybe helyenként szó szerint fordított részeket illesztett. Jourdain fordításának kivonatolt, modernizált helyesírású, és a *Mémoires* szövegével kontaminált változata 1977-ben jelent meg a Corvina kiadónál, minimális tárgyi jegyzetekkel.

Az előadás aktualitását az adja, hogy folyamatban van a két szöveg kritikai kiadásának előkészítése a párizsi Honoré Champion kiadó számára, a *Littératures Étrangères*-sorozatban. Az előadásban bemutatjuk a két fordító személyét, elemezzük a kéziratok fizikai és írásképi sajátosságait, filológiai és szövegkritikai problémáit. Foglalkozunk a fordítók és a máso-

lók munkamódszerével, javítási technikáival, állást foglalunk az autográf kézirat vs. idegen nyelvű másolat kérdésében. Ismertetjük a szövegátírás elveit, munkafolyamatait és a szövegközlés módszerét. Vázoljuk a tervezett kritikai kiadás koncepcióját.

BARATI ANDRÁS
(Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete):

Uralkodói rendeletek (farmān) a XVIII. századi Iránban

Az oklevéltan az újkori iráni történelem kutatásában ma már egy különös jelentőséggel bíró, önálló tudományágnak számít. Előadásomban a perzsa diplomatika történeti fejlődésének egy kevésbé ismert és kutatott korszakának uralkodói rendeleteit (*farmān*) kívánom példákon keresztül bemutatni. A kései Szafavida- (1694–1736), a Nádirida- (1736–1796) és a Zándkori (1751–1794) dokumentumok szövegeinek szerkezeti elrendezését, stilisztikai jellemzőit és tipológiáját kísérlem meg egymással összehasonlítani, különös tekintettel a bevezető formulák rendszerére. A XVIII. századi Irán történelmét a dinasztikus folytonosság hiánya, az egymást követő folyamatos politikai zavargások és a törzsi hatalom megerősödése jellemzi. Ennek ellenére a kancelláriai gyakorlat terén kontinuitás figyelhető meg, mindazonáltal jelentős változásokon ment keresztül a Szafavida-dinasztia bukását követően.

BOROS ISTVÁN
(Váci Egyházmegyei Könyvtár)

Egy pergamenlap sorsa (Gutenberg 42 soros Bibliájának töredéke)

A Váci Főszékesegyházi Könyvtár évente rendszeresen pályázik az NKA támogatására a könyvkötésre felhasznált kódexlapok kibontásához, illetve az őrzőkönyvek restaurálásához. A restaurálások és szakszerű feldolgozások során több esetben kiderült, hogy a középkori, kézzel írt pergamenlapnak vélt könyvborító nem az, hanem nyomtatvány. Így lett ez a Pázmány Péter Acta et decreta Synodi Dioecesanae Strigoniensis (Pozsony, 1629) című kötet borítóját képező pergamenlap esetében is, amelyet 1629-ben éppúgy, mint 2013-ban pergamen kódexlapnak vélték a foliót, amellyel a könyvet a XVII. században bekötötték.

A töredék azonosításában és valódiságának bizonyításában Falk Eisermar (Berlin), a Gesamtkatalog der Wiegendrucke szerkesztője, valamint Eric White, a dallasi Bridwell Library (Dallas, USA) kutatója, a 42 soros töredékek szakértője volt segítségemre. A jó állapotban fennmaradt fólió Gutenberg híres, úgynevezett 42 soros (oldalanként 42 sort tartalmazó, két hasábban szedett kötet) Bibliájának 2. kötetéből a 310. folió, amely a Jelenések könyvének első fejezeteit tartalmazza Szent Jeromos bevezetőjével. Előadásunkban Gutenberg-fragmentumot ismertetjük, s megkíséreljük bizonyítani, hogy azt a XVII. században magyar területen kötötték a Pázmány-kötetre.

CZAGÁNY ZSUZSA
(MTA BTK Zenetudományi Intézet)

Kottás kódextöredékek a középkori Magyarországról

A tervezett előadás célja az MTA BTK Zenetudományi Intézet Régi Zenetörténet Osztályán készülő *Fragmenta Manuscriptorum Musicalium Hungariae Mediaevalis - Kottás kódextöredékek a középkori Magyarországról* c. kutatási projekt, illetve adatbázis bemutatása.

A zenei szempontú töredékkutatás Magyarországon a múlt század hetvesen éveiben vette kezdetét, összefonódva a fragmentológia mint önálló kutatási diszciplína kezdeteivel. Ezen első hullám eredményeként született Szendrei Janka *A magyar középkori hangjegyes forrásai* c. katalógusa: a középkori magyarországi kottás kódextöredékek első és mindmáig egyetlen, a földolgozott fragmentumokat több szempont szerint csoportosító, tanulmánnyal kísért összefoglalása. A 655 zenei töredéket számláló jegyzék 1981-ben látta meg a napvilágot, s vált azonnal a hazai gregoriánkutatók nélkülözhetetlen segédkönyvévé.

A töredékek száma azóta a többszörösére emelkedett. A magyarországi és határon túli gyűjteményekben az elmúlt 20-30 év során föltárt fragmentumok nemcsak néhány kiemelkedő középkori zenei kódexünk hiányos törzsanyagát egészítették ki, de a különböző lelőhelyeken fölbukkanó töredékcsoportok segítségével új források váltak részlegesen rekonstruálhatóvá, új műhelyek, szkriptóriumok tevékenységére, új zenei-paleográfiai iskolákra derült fény. Mindezeknek köszönhetően a középkori zenei írásbeliség fennmaradt dokumentumait, sőt, teljes középkori zenei művelődéstörténetünket is árnyaltabban közelíthetjük meg.

Az előadás második részében esettanulmányok segítségével mutatjuk be a zenei töredékkutatás legfrissebb eredményeit: a váradi székesegyház késő középkori díszkódex-sorozatának a közelmúltban feltárt emlékeit, valamint a budapesti Egyetemi Könyvtár rendszerezetlen töredékanyagából rekonstruálható felvidéki/szepességi kéziratcsoportot.

DÉNESI TAMÁS – KISS DÁNIEL – TAKÁCS LÁSZLÓ

II. Rákóczi Ferenc: Confessio Peccatoris

Régi adóssága a magyar tudományosságnak II. Rákóczi Ferenc bujdosása első éveiben írt *Confessio Peccatoris* című művének kritikai újrakiadása. A latin szöveg kiadásán dolgozva számos problémával és megoldásra váró feladattal kellett és kell szembesülnünk: az előadás ebből a körből villant föl néhány izgalmas és tanulságos kérdést.

DÖMÖTÖR ADRIENNE
(MTA Nyelvtudományi Intézet)

Dráma a kódexben – újabb felvonás a kutatásban

(A *Három körösztyén leány* keletkezéstörténetéhez)

Az első magyar nyelvű drámai alkotást a XVI. század első negyedéből származó Sándor-kódex őrzi. A mű Hrotsvita von Gandersheim X. században írt drámájának átdolgozása. Bár a kódexirodalom viszonylag ismert és kutatott darabjáról van szó, az elemzések kevéssé mentek azon túl, mint hogy bemu-

tassák a két mű szerkezeti különbségeit, és felvessék a magyar változat műnembe sorolásának nehézségeit.

Előadásomban – amely korábbi vizsgálatom eredményeit gondolja tovább – éppen ezért magyarázatokat keresek arra a kérdésre, mi lehet az oka, hogy az átdolgozó szerkezeti újításokkal élt. Bizonyítani próbálom továbbá, hogy a szerkezetileg átformált mű is minden kétséget kizáróan a drámai műnembe tartozik. A két kérdéssel összefüggésben megkísérlem érvekkel megtámogatni azt a feltételezést, hogy az átdolgozás és a magyarra fordítás két külön munkafázis lehetett.

FÁBIÁN LAURA
(ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történeti Tanszék)

Nagy Lajos Secretum secretorum-ának kéziratcsoportja és a kódex margináliái

A középkori magyar királyok könyvtáráról és az általuk megrendelt könyvekről Mátyás király Biblioteca Corviniájától eltekintve viszonylag kevés ismeretekkel rendelkezünk. A korábbi kutatások alapján az Anjou időszakból Nagy Lajos királynak két bizonyosan számára elkészített kódexünk maradt fent: a jól ismert *Képes Krónika* és az oxfordi Bodleian Library-ben őrzött pszeudo-arisztotelészi *S ecretum Secretorum* (MS Hertford College 2 jelzeten) vagyis *Titkok titka*. Oxfordi kutatóútjaim során lehetőségem volt tanulmányozni a Nagy Lajos képmását is tartalmazó kéziratot, így előadásomban bemutatom a kódexről az eddigi kutatástörténeti ismereteinket és a X.. századi arab eredetű királytükör tartalmi pontjait. Mivel ismert, hogy Küküllei János felhasználta krónikájához a *Secretum Secretorum* egy példányát, és a korábbi kutatásokból hiányzott a kódex margináliáinak vizsgálata, így bemutatom a kódexben

rejtőző kommentárokat (későbbi korok bejegyzéseit is), köztük Küküllei széljegyzeteivel. A másik, korábban csupán Friedrich Wurms által vizsgált terület, az oxfordi kódex kéziratcsoportja. Wurms összegyűjtötte disszertációjában a középkori *Secretum secretorum* kéziratokat, és az oxfordi kódexet az ún. „átrendezett kéziratok" csoportban helyezte el, amely ezzel együtt összesen négy kódexből áll. A kategórián belül az első egy XIV. század második felében készült itáliai kódex, egy bejegyzés titulatúrája szerint Bölcs Róbert apjáé, II. (Sánta) Károly (1285–1309) nápolyi királyé lehetett. A második kézirat Párizsban, a Bibliothèque national de France-ban található és Jean Juvénal des Ursins, reimsi érseké lehetett. A harmadik egy XV. századi müncheni kódexben van és noha illuminált kézirat, kronológiailag ez áll a legtávolabbi kapcsolatban a Lajos-féle változattal. Ezek vizsgálata közelebb vihet ahhoz a kérdéshez, hogy Lajos kódexét, amely a *Képes Krónika* műhelyében készült, valójában milyen kéziratról másolhatták és a fennmaradt *Secretum secretorum* példányok történetében, hogyan helyezhető el?

GEREBEN FERENC
(PPKE BTK)

„Hív a harc és hív az élet!" 1960-ban végzett pannonhalmi diákok társadalmi beilleszkedési nehézségei leveleik tükrében

címmel kívánok előadást tartani az 1960-ban végzett B osztály tagjaitól és Cziráki László OSB osztályfőnöktől 1960 és 1965 között kapott több tucatnyi magánlevél alapján. Az adott korszak még a Kádár-korszak kemény, éppen hogy „puhulni"

kezdő szakaszához tartozik, az egyházi iskolába járt diákokat az egyetemi felvételnél még szigorú diszkrimináció sújtja. A levelek közvetlen őszinteséggel ezeknek a pályakezdő éveknek a megpróbáltatásairól, csalódásairól, sikereiről és kudarcairól, az ország (majd a világ) különböző tájaira szétszóródott osztályközösség virtuális kohéziójáról vallanak, valamint az osztályfőnöknek arról a törekvéséről, hogy ez a közösség-érzés fennmaradjon. Az írások egyúttal érdekes visszatekintő Pannonhalma-képpel is szolgálnak, amelynek alapvonása, hogy a diák-korban sokat szidott hely „visszasírt" azilummá változik, és legfeljebb annyi kritika éri, hogy nem készítette fel diákjait eléggé a zord külső körülményekre. A dokumentumok bemutatása és elemzése az ötéves találkozóval fejeződik be.

GILÁNYI GABRIELLA:
(MTA BTK Zenetudományi intézet)

Egy XIV. századi erdélyi antifonále töredékei Güssingben

Az ausztriai Güssing (Németújvár) ferences könyvtárának köteteit borító középkori liturgikus kódextöredékek évtizedek óta ismertek a magyarországi gregoriánkutatás számára: egyes tételei bekerültek Szendrei Janka *A magyar középkor hangjegyes forrásai* c. 1981-es katalógusába is. Az MTA BTK ZTI Régi Zenetörténeti Osztályának új fragmentum-adatbázisához kapcsolódó munka során alaposabb vizsgálatok alá vontuk a teljes, 2004-ben lefotózott fragmentum-gyűjteményt – most már nem pusztán az alapadatok regisztrálásának szándékával. Célul tűztük a gregorián kottát tartalmazó töredékek részletes, tudományos igényű jellemzését, azonosítását, illetve a kiugróan érdekes és értékes emlékek monográfiaszerű elemzését. A töredékek között kuriózum az a 14 fragmentumból álló, összetar-

tozó csoport, amely különlegesen szép, a középkori magyar hagyományt őrző zenei notációjával hívja fel magára a figyelmet. E hungarikumok egy XIV. századi antifonále darabjai, nagy valószínűséggel a magyar gregorián hagyományterület peremvidékéről, Erdélyből származnak, ahonnan hangjelzett középkori liturgikus forrásokkal a XV. század előttről néhány töredékes emlék kivételével nem rendelkezünk. Az előadásban a töredékcsoport bemutatására, és a zenei vizsgálat tanulságainak összefoglalására teszünk kísérletet.

KOCSIS ZSUZSANNA
(ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola)

A fenyegetők arcai

A XVI. századi magánlevelezésekben számos nyoma található annak, ahogy a kommunikáció során a levelezők megpróbálják befolyásolni a róluk alkotott képét. A misszilisek írnokai nyelvhasználatuk segítségével minden levelükben egy arculatot formálnak meg a maguk számára, amely hol koruk társadalmi normájának felel meg, hol elrugaszkodik attól. Előadásomban azt mutatom be, hogy három nemesi származású hölgy milyen képet próbált festeni önmagáról levelezésében. Bemutatom, hogy milyen nyelvi eszközök segítségével alkotják meg a szövegben énképüket és a levél szerkezeti elemei ebben milyen szerepet játszanak, különös tekintettel a formulákra. Szemléltetem, hogyan viszonyult(ak) az általuk létrehozott arculat(ok) koruk nőképéhez és hogyan változott a levél céljának és a szövegben található beszédaktusok függvényében. Külön kitérek a beszédcselekvések közül a fenyegetésre, amely véleményem szerint többnyire az önreprezentáció megváltozásával járt, mondhatni a fenyegetők más arcukat mutatták a levelekben.

LÁNCZKY ISTVÁN
(Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete)

Egy pszeudo-avicennai traktátus, az al-Masā'il al-hikmiyya (Metafizikai kérdések) eredetiségének vizsgálata

Előadásomban egy eddig még kiadatlan arab nyelvű mű, az *al-Masā'il al-hikmiyya* eredetiségének kérdését vizsgálom. Ez a rövid traktátus az arab filozófia talán legnagyobb alakjának, Avicennának (megh. 1037) a neve alatt került be a kézirat hagyományba. A készülő kritikai kiadás kapcsán az ismereteink szerinti összes, pontosan hét kézirat alapján a fő kérdés a munka eredetiségére vonatkozik. Ennek megválaszolására három fő adatcsoportra lehet támaszkodni. Ezek (1) a papirológiai és kodikológiai adatok, (2) a mű tartalmi vizsgálata, ennek a szerző autentikus műveivel való összehasonlítása, valamint (3) a külső, bio, -és bibliográfiai források. Az előadásban elsősorban a módszertani megfontolások középpontba állításával igyekszem megközelíteni a választ.

LAUF JUDIT
(Országos Széchényi Könyvtár)

Magyar glosszák egy XVI. század eleji pálos misekönyvben

Egy 1514-ben nyomtatott pálos misekönyvben a sorok között igen nagyszámú magyar szóra lettem figyelmes. A margókon sok latin nyelvű bejegyzés is található. Ez vonhatta el a figyelmet a sorok közötti apró, sok helyen elhalványodott, nehezen olvasható magyar szóról. A lelet, mint nyelvemlék is jelen-

tős újdonság. Az őrzőkönyv formai jegyei, a posszesszor személye, a benne található kéziratos bejegyzések és nem utolsó sorban a későközépkori egyházi prédikálási gyakorlat azok a szempontok, amelyek alapján elkezdődhet a párbeszéd a mai kutató és a XVI. század eleji dokumentum között. A várhatóan hosszan tartó kutatómunka első fázisának eredményeit foglalja össze az előadás.

MACZÁK IBOLYA
(MTA-PPKE – Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport)

Kelemen Didák ismeretlen prédikációgyűjteménye? (Egy kézirat tanulságai)

Kelemen Didák minorita szerzetes és hitszónok eddigi ismereteink szerint egy prédikációgyűjteményt hagyott ránk: az 1729-ben Búzafejek címmel megjelent kötet anyagát. A kiadvány jellege, az ehhez kapcsolódó levelezés és a szakirodalmi hagyomány egyaránt azt az álláspontot támasztotta alá, hogy elkészült a gyűjtemény második része is. Ez az anyag azonban nem jelent meg és tartalma sem került bele a köztudatba, noha - főként a szentté avatására tett lépések és a prédikációkutatás újabb irányai – miatt Kelemen Didák munkássága az elmúlt évtizedekben újra az érdeklődés homlokterébe került. Kutatásaim során arra kerestem a választ, hogy egy általam vizsgált, Miskolcon őrzött kézirat mennyiben függhet össze a minorita szerzetes munkásságával, s lehet-e ez a jelenleg lappangó, második prédikációgyűjteményének anyaga.

MÉRCZ ANDRÁS
(Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete)

Mardini Mózes és Andreas Masius levelezése

A humanista tudós, Andreas Masius és tanára, Mardini Mózes kulcsszerepet játszottak a szír tudomány európai megszületésében. Andreas Masius tette lehetővé e nyelv tanulmányozását, hiszen ő állította össze az első szír nyelvtant, ő szerkesztette az első szótárt, valamint élen járt szír művek latinra fordításában is. Mardini Mózes pedig a szír Újszövetség 1555-ös kiadásával szerzett elévülhetetlen érdemeket. Szír nyelven írt levelezésük ugyanakkor mind a mai napig nem kapott megfelelő figyelmet. Andreas Müller 1673-ban kiadott két levelet, Jan Wim Wesselius pedig 1990-ben beharangozta a teljes corpus kiadását, de a 10 elemből álló levélváltás nagy része mindeddig kéziratos formában maradt. Az előadás célja, hogy bemutassa a szír ortodox szerzetes és híres tanítványának kapcsolatát a Berlinben (Staatsbibliothek Ms. or. fol. 13.) és Leidenben (Ms. Or. 26.756) őrzött eredeti levelek alapján.

G. MOLNÁR PÉTER
(PPKE BTK)

A budai Erzsébet-rendi apácák első évei néhány eddig ismeretlen levél alapján

Az Erzsébet-rendi apácák második magyarországi kolostora Pozsony (1738) után Budán alakult meg, amikor II. József kívánságára 1785-ben elfoglalták a ferencesek Bomba téri (ma Batthyány téri) kolostorát, és ott női kórházat nyitottak. Bár az

alapítás körülményeit is jól ismerjük, néhány, a közelmúltban egy árverésen felbukkant levél új részletekkel gazdagítja eddigi ismereteinket. A leveleket az első főnöknő, Anger Mária Klára írta II. Józsefnek, aki mindig hasznos megjegyzésekkel és tanácsokkal válaszolt a Duna-parti kolostor vezetőjének. Az 1786. és 1788. között kelt német nyelvű levelek nem csak a kolostori életbe engednek betekintést, hanem az apáca és az uralkodó személyes kapcsolatába is.

MUNDING MÁRTA
(Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete)

Egy kódex sajátos életútja: a Metzi Epitomé szövegkiadásainak fontossága az Alexandros kutatásban

Az úgynevezett *Metzi Epitomé*, vagy másként az *Epitoma rerum gestarum Alexandri Magni* III. Dareios halálától az Indus folyón való leereszkedésig mutatja be Alexandros hadjáratának eseményeit meglehetősen tömör és sok esetben töredékes formában. Ez a történeti munka több más Alexandrosról szóló írással, vagyis az *Epistula ad Aristotelem* és a *Liber de morte testamentoque Alexandri Magni* című munkákkal együtt vélhetően a X. század – Pfister véleménye szerint a XI. vagy a XII. század – során összeállított, úgynevezett *500-as Metzi kódex* (*Codex Mettensis 500*) részét képezte. Az 1944-es bombázások során azonban az eredeti kódex megsemmisült. Az *epitomé* szövege ugyanakkor két XIX. századi (Didericus Volkmann, Nuremberg, 1886; Otto Wagner, Strasburg, 1900) szövegkiadásnak köszönhetően mégis fennmaradt. E két kiadást használta fel P. H. Thomas az *epitomé* kritikai kiadásának elkészítéséhez (Leipzig, 1960).

A meglehetősen kései, valamikor a IV. vagy az V. század folyamán összeállított *epitomé* készítőjéről, műfajáról, a „rövidítés" alapjául szolgáló eredeti munka szerzőjéről, nyelvéről semmit sem tudunk. Azt azonban biztosan állíthatjuk, hogy a ránk maradt szöveg hasonlóságot mutat az úgynevezett népszerű-, azaz a *vulgata-hagyomány* szerzőinek beszámolóival. A kutatás a már említett bizonytalanságok, illetve a *vulgata-hagyomány* elbeszéléseivel való hasonlóságok miatt sokáig megkérdőjelezte az *epitomé* forrásértékét.

Az előadás a ránk maradt szövegkiadások egymáshoz való viszonyának ismertetését követően arra a kérdésre próbál választ keresni, mi lehetett a kivonatoló munkamódszere, illetve mennyiben tekinthető a *Metzi Epitomé* valós történeti forrásként Alexandros életpályájának és politikájának pontosabb megértéséhez.

NAGY LÁSZLÓ
(PPKE BTK)

Pozsonyi kéziratos prédikációk a XVII. század közepén

A Budapesti Egyetemi Könyvtár A 162. jelzetű prédikációskötetében 1650 körüli magyar nyelvű prédikációk vannak. Az alábbiakra keresem a választ: Mit árul el a kézirat? Mi következtethető ki az írásképből, a kézirat formai jegyeiből és a beszédek tartalmából a pap prédikációra készüléséről, a prédikálás gyakorlatáról? Hogyan illeszkedik a kötet a XVII. századi kéziratos és nyomtatott prédikációgyűjtemények közé?

ARMANDO NUZZO
(PPKE BTK)

Szerzői hibák, elírások Coluccio Salutati autográf kancelláriai leveleiben

Coluccio Salutati firenzei kancelláriai szolgálata idejében több mint 7500 állami levelet fogalmazott meg az Államváros nevében, legnagyobb részüket latinul. Az autográf forrásokat kutatva több apró hibára vagy elírásra bukkantam. Bár ezek az apró hibák elsősorban a kancellária időközben megnövekedett másolási feladataival vagy az ismétlődő mondatszerkezetek használatával magyarázhatók, több szempontból is érdekesek. Ezek egyfelől utalnak Salutati kézírásának jellemző vonásaira, az általa követett gyakorlatra, másrészt néhány esetben a kétnyelvűségből – a tanult latin és az anyanyelvi vulgáris nyelv interakciójából – fakadó sajátosságokat mutatnak. Végül felvetődik a kérdés, hogy hogyan kezeljük őket a kritikai kiadás készítésekor. Az előadásban néhány példát mutatok be: egyértelmű és vitatható, kétséges eseteket egyaránt.

PAPPNÉ KOCSIS RÉKA
(ELTE BTK – Nyelvtudományi Doktori Iskola)

„Azokkal kedig Jézus vacsorálatta vevé a kenyeret…” Az -atta/-ette képzős határozói igenevek és szinonimáik ómagyar bibliafor-dításokban

Magyar nyelvű kódexirodalmunk a latin nyelv erős befolyása alatt állt, így egyik jellemzője a gazdag igenévrendszer, amely fokozatosan egyszerűsödve éri majd el a mai állapotot. Egy ko-

rai szövegcsoportunk, a Bécsi és Müncheni kódexben megőrződött bibliafordítás-változat korában is szinte egyedülállónak tűnik a mára már kihalt *-atta/-ette* képzős határozói igenévképző használatában. Célom, hogy feltárjam a morféma jelenlétét a Müncheni kódex evangéliumfordításaiban, összevetve azokkal a más kódexekben található szinonim megoldásokkal, amelyek miatt a képző nem volt hosszú életű a magyar nyelv életében. Az előadás így a mikroelemzés módszerének segítségével arra keresi a választ, hogy mit tudhatunk meg egy apró morfológiai jelenség vizsgálata kapcsán az ómagyar korból ránk maradt kéziratos bibliafordítások közötti szövevényes szöveghagyományozódásról.

SÁNTA SÁRA
(ELTE BTK)

Schönvisner István Inventariuma az Egyetemi Könyvtár kézirattárában

A magyar tudományos igényű régészet atyját, a jezsuita Schönvisner Istvánt (1738–1818) 1777-ben nevezték ki az Egyetemi Könyvtár másodőrévé, 1794-től igazgatójává. Már a kezdetektől komoly szerepet játszott az egyetemi múzeum működésében is, ugyanis Mária Terézia a *Ratio Educationis* könyvtárral kapcsolatos intézkedéseiben többek között összekapcsolta a könyvtárőri állásokat a történelem segédtudományai, illetve az érem- és régiségtani professzori kinevezéssel, valamint az egyetem egyéb tudományos gyűjteményei felett való felügyelettel. Így Schönvisner – aki a régiségtan tanára is volt – már a Budára költözés után a múzeum felelőse lett.

1780-ban kezdte vezetni az *Inventarium Musei Antiquitatum ac rerum rariorum itemque Numophylacii* című katalógust (Egyetemi Könyvtár, Catalogus Manuscriptorum G-175),

amelyben a tőle megszokott szigorú pontossággal, kiegészítő magyarázatokkal írta le az egyetemi múzeum tulajdonában lévő régiségeket. Előadásomban arra törekszem, hogy bemutassam, hogy a kéziratos katalógus jegyzetei alapján Schönvisner István a saját ásatásaiból származó leletekkel hogyan gyarapította a gyűjteményt, valamint arra, hogy feltárjam a múzeum történetét, szerepét a magyar műgyűjtésben és az egyetemi oktatásban.

SCHÄFFER GYÖRGY
(Váci Püspöki és Káptalani Levéltár)

A Váci Székeskáptalan levéltára ún. vegyes iratainak rendezése.

A káptalan ún. vegyes iratai a káptalan újkori magánlevéltárának legrégibb, a káptalan újraindulását követően (1700) keletkezett és 1824-ig terjedő szálas iratanyaga. Rendezettsége egységes, de nem következetes, legalább két iratanyag egyesítéséből állt össze a XVIII. sz. derekán, jelenlegi jelzeteit is ekkor nyert el. Tartalmilag magában foglalja a káptalan mint egyházi testület és a káptalan mint földesúr működése során keletkezett iratokat. Az iratanyag egyetlen elenchuson kívül semmilyen mutatóval nem bír, így kutathatóvá tétele szempontjából elsődleges feladat a részletes név- helynév és tárgymutató elkészítése. Ezen iratanyag elsősorban azok számára jelenthet értékes forrásanyagot, akik a káptalan és a püspökök kapcsolatát, a káptalan birtokvisszaszerzési törekvéseit, a káptalan és uradalma (különösen Káptalanvác) viszonyát, illetve a káptalan által dézsmált települések társadalmi viszonyait kívánják kutatni.

SZILÁGYI CSABA
(PPKE ÁJTK)

Szántó (Arator) István: Historia anni Jubilaei 1575 [...], cui pro exactiori historiae cognitione, praemittitur tractatus de peregrinationibus ad loca sacra, et de antiquitate indulgentiarum, atque anni jubilaei

(Kézirat, Alcala de Henares, kiadatlan)

Szántó (latinosan Arator) István a hitújítás korában mint a katolikus ellenreformáció ismert szereplője volt. 1540 táján született a dunántúli Devecseren. 1566 októberében Nagyszombatba került, ahol az Oláh Miklós alapított jezsuita kollégiumban a humán osztály tanításával bízták meg. 1574 és 1579 között Rómában tevékenykedett. Ezután Erdélybe került, ahol a Kolozsvárott, majd a partiumi Váradon hatalmas energiával prédikált, és gyakran hitvitákat folytatott a protestánsokkal. Szántó hitvitái közül a leghíresebb az 1584. június 1-jén Váradon tartott disputa. Az 1588 decemberében tartott medgyesi országgyűlés kitiltotta a jezsuitákat Erdélyből. Szántó ezután Bécsben élt (1591–1601). Életművének fontos része a Biblia magyarra fordítása és a Korán cáfolata (*Confutatio Alcorani*). Olmützben (Csehország) halt meg 1612. július 3-án.

Szántó római tevékenységének vizsgálatakor még egyetlen kutató sem foglalkozott az 1575-ös jubileumi szentév részletes ismertetésével. Erről a nagy egyházi eseményről részletes beszámolót írt, amelynek címe: *Historia anni Jubilaei 1575 [...], cui pro exactiori historiae cognitione, praemittitur tractatus de peregrinationibus ad loca sacra, et de antiquitate indulgentiarum, atque anni jubilaei*. (*Az 1575-ös jubileumi év története [...], az elbeszélés a hitelesebb történés megismerése végett szól a*

szent helyekre történő zarándoklatokról, és a búcsúk és a szentév ősi mivoltáról.) Lukács László jezsuita forráskiadványait tanulmányozva lettem figyelmes arra, hogy Szántónak az 1575-ös jubileumi szentévről készült munkája nem veszett el, a jezsuita rendtörténész még a munka jelzetét is meg tudta adni. Ezen a nyomon indultam el. Kapcsolatba léptem a Rómában élő P. Szilas Lászlóval, jezsuita rendtörténésszel, aki megadta P. Javier Ruiz de Medina S.I. címét, aki akkor Alcalá de Henaresben élt, ahol a kézirat megtalálható. A spanyol jezsuita atya segítségével jutottam hozza a teljes latin nyelvű szöveghez. Így tudtam dolgozni e munkából A kézirat tanulmányozása során arra keresem többek között választ, hogy Szántó amely személyekről, eseményekről írt részletesebben, s ennek mi lehetetett az oka. A reformáció után (1517) Rómában az első jubileumi év az 1575-ös volt, így képet kaphatunk a „megújult" Rómáról is!

SZOVÁK KORNÉL
(PPKE BTK)

A zágrábi és a váradi káptalan XIV. századi statútumai

A XIV. században két káptalan is összeállíttatta a kanonokok mindennapjait szabályozó statútumait, a zágrábi 1334-ben, a váradi 1374-ben. A zágrábi káptalan kéziratát 1354-ben másolták le és tisztázták, a váradiét Imre olvasókanonok 1374-ben készítette, de csak töredékes, a végén megcsonkult 16. század eleji formában maradt az utókorra. A szövegek genetikusan is szoros kapcsolatban állnak egymással, úgy látszik, hogy a zágrábi kézirat volt a váradi összeállítás modellje és mintakézirata. Eredetileg mindkét kódex mindennapi használatra készült, többek között első lapjaikon található a székes-

egyházi kanonokok esküje, amelyet mindőjüknek a stallumfoglalás alkalmával le kellett tenniük. Tartalmuk eszerint alapvetően a jogalkotás körébe tartozik, ám bevezetésként a kéziratok olyan paratextusokat tartalmaznak, amelyek az irodalomtörténet és a krónikafilológia érdeklődésére is számot tarthatnak. Ezek a kiegészítő szövegek egymással párhuzamosak, a lokális jellemzők tekintetében térnek csak el egymástól. Az országos történetre összpontosító krónikát mindkét esetben egy-egy püspök(ség)történet követi, majd ezután kezdődnek a káptalani szabályok. Az előadás a bevezető paratextusok funkcióját és eszmetörténeti hátterét vizsgálja, többek között foglalkozik a szövegek patrisztikus bázisának eltéréseivel.

VARGA LAJOS
(Országos Katolikus Gyűjteményi Központ)

Két német nyelvű imalap a váci Hétkápolnához

Az általam eddig ismert, a váci Hétkápolnával kapcsolatos imalapok német nyelvűek. Ezek a XVIII. század végén és vélhetően a XIX. század elején keletkeztek. Az első imalap mindenképpen 1791 előtti. Ugyanis az imaszöveg említi Lipót császárt és magyar királyt, aki éppen a törökök ellen küzd, de más ellenségei is vannak. Ezekből az adatokból kiindulva az 1788-ban megkezdett, és 1791-ben befejezett török háborúról van szó. A másik ellenségben a forradalmi Franciaországot kell látni, akikkel II. Lipót az 1791-ben II. Frigyes Vilmos porosz királlyal közösen kiadott pillnitzi nyilatkozat értelmében kifejezetten szemben állott. A két imalap tanúja annak, hogy a váci Hétkápolnát mint búcsújáróhelyet a környékbeli német lakosság is látogatta. A két imalap betekintést enged a korabeli magyarországi németek áhítatgyakorlatába.

VASS CSONGOR
(Gyulafehérvári Érseki Levéltár)

Olvasók – Rosaria, Kováts József ex-jezsuita szerző kéziratos kötete, rózsafüzér-gyűjteménye (Székelyudvarhely, 1804.) a Batthyaneum könyvtárból

A 2017-es Scriptorium konferencián beszéltem egy a Batthyaneum őrzött kéziratos énekeskönyvről és szerzőjének felfedezéséről. Jelen előadásom a történet folytatása. Kováts József ex-jezsuitának a XVIII-XIX. század fordulóján, feltételezhetően a székelyudvarhelyi Szent Imre Szeminárium diákjai számára készített kéziratos könyvei közül újabb két darabot sikerült azonosítani. Ezek közül most leginkább az 1804-ben, Székelyudvarhelyen íródott Olvasók – Rosaria című magyar és latin nyelvű rózsafüzér-gyűjteményéről beszélnék. A kötet jelenleg 29 olvasót tartalmaz (de eredetileg 30 lehetett), minden esetben előbb magyarul, majd latinul. A könyvecske külön érdekessége a metszet-, képecske-beragasztások, amelyekkel külön részben foglalkozom. A kéziratos kötet bemutatásával karöltve, a különféle olvasó-, vagyis rózsafüzérfajtákról, szerkesztési és használati kérdésekről is szólni kívánok. Egyik legfontosabb kérdésünk pedig az: mennyiben eredeti a kötet, vagy ha nem az, amelyek voltak Kováts József forrásai? Nem utolsó sorban pedig, milyen általános érvényű következtetéseket vonhatunk le belőle?

W. SOMOGYI JUDIT
(PPKE BTK)

Sifrírozási szabályok késő-középkori rejtjelkulcsok tükrében

A XV-XVI. századi itáliai diplomáciai gyakorlat részét képező rejtjelezési eljárás számos dokumentuma maradt fenn: rejtjelkulcsok, kódolt és dekódolt levelek. A kulcsok az adott időszakban széles körben alkalmazott egyábécés (monoalfabetikus) kódrendszer egyénileg kialakított, biztonsági elemekkel különböző mértékben bővített változatait írják le. Ennek megfelelően minden kulcs egy önálló kriptorendszer elemeit, kódolási és dekódolási szabályait rögzíti. Az előadás középpontjában a kulcsokban explicit és implicit módon megjelenő szabályok tartalmi és formai vizsgálata áll (pl. hogy állandó vagy alkalmi jellegűek-e, hogyan kerülnek megfogalmazásra, mire vonatkoznak, mennyire kötelező érvényűek, változik-e az érvényességi időtartamuk stb.), de az előadás arra a kérdésre is kitér, hogy a szabályok milyen mértékben kerültek alkalmazásra. A vizsgálati korpuszt XV-XVI. századi, itáliai keletkezésű kódkulcsok és olasz nyelvű sifrírozott szövegek alkotják.

VARGA MÓNIKA
(ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, MTA Nyelvtudományi Intézet)

Rontás van a szövegen? Az írnoki gyakorlatról boszorkányperekben

A boszorkányperek a beszélt nyelvhez kapcsolódó (így a nyelvtörténet számára különösen értékes) szövegtípusnak számítanak, főként azért, mert tényleges beszédeseményeket rögzítenek. A szövegek elemzésekor külön kontextust képez a mindenkori írnok (lejegyző) szerepe. A hozzáférhető kéziratos források – tisztázatok, többszörös másolatok – a beszélők/megnyilatkozók és a lejegyző közötti egyezkedés eredményét mutatják ugyan, magára a szövegalkotás folyamatára azonban korlátozottan következtethetünk.

A jelen problémafelvető előadás az írás kontextusának, az írnoki gyakorlatnak a feltárásához kíván hozzájárulni módszertani szempontok bemutatásával (szövegszerveződés, javítások, kézváltások). A vizsgált anyag XVI–XVIII. századi boszorkányperekből áll, a szövegtípus elemzéséhez párhuzamként kínálkoznak a korszak angol (Leichester, Suffolk stb.) és amerikai területekről (Salem) származó tanúvallomások.

Jegyzetek

Jegyzetek

Jegyzetek

Dum Vires atque Vires, & sunt in corpore vires
Vi res mortales desere, disce mori.

Ecce si una est Reverendissimi Adm Rndi D. D.
Confœderati per multa locorum spatia Sancta Mater
nostra Ecclesia, non uno tamen Regionis termino cir-
cumscripta definitur, est ubi gaudet Secura sine cura.
est ubi pavet timida cum metu; est ubi mœret tristis
cum luctu; triumphat supra terram, militat in terra, pa-
titur sub terra. Illic est domestica, hic peregrina, ibi ca-
ptiva. Quapropter una gaudij ob beneficia altera timoris
ob pericula postrema mœroris ob supplicia. Nos Sanctæ
Matri filij Sociamur & ipsi; posuit enim & nobis Altis-
simus terminos qui præteriri non poterunt, ab omnibus
tamen semet experiri expetunt: Nos equidem experti
Adm Rdus Pater Romanus Senex, dilectus Deo & ho-
minibus, Confrater, & Compatrotellus noster; Professione
quidem ferè Quadragenarius, ætate verò facile Sexage-
narius; qui licet maturam expleverit vivendo naturam,
nobis tamen immaturus obiisse videtur; tantum sui deside-
rium nobis omnibus reliquit. In hac enim ferrea homi-
num ætate quasi aurei generis particulam ostendisse
natura videbatur, cum ejus vita perpetua fuerit vitio-
rum censura, plurimarum autem Virtutum Cynosura.
Unicam animarum sitim sufficiat in ipso fuisse,
inextinguibilem in Spiritu doctus, ut qui animas
Christo quæreret, suam utique lucrifaceret. Hinc non
unius Urbis, aut Arcis parietibus conclusus sed magno
animo, etiam in extetarum à Jugo Turcico Neo-erepta-
rum Nationum fluenta Evangelij emisit Commer-
cium, ubi sic se animabus impendebat, ut omnibus
dare posset, nihil tamen deperdere. Vitam enim